

# СОЦІОЛОГІЯ ШЛЮБУ ТА РОДИНИ

**ЛЕКЦІЯ 3. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА  
ПОКАЗНИКИ СОЦІОЛОГІЇ СІМ'Ї**

# ЛЕКЦІЯ 3. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА ПОКАЗНИКИ СОЦІОЛОГІЇ СІМ'Ї

---

- Визначення сім'ї
- Функції сім'ї
- Типологія сімейних структур

# ВИЗНАЧЕННЯ СІМ'Ї

Велика кількість різноманітних дефініцій сім'ї.

- Універсальні, узагальнюючі, розлогі:

Сім'я – це група людей, що пов'язані взаємною любов'ю; або це особи, що мають спільних предків або живуть разом тощо...

- Такі, що враховують репродуктивні функції родини:

Сім'я – це історично конкретна система взаємовідносин між чоловіком та жінкою, між батьками та дітьми; це мала група, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відносинами, спільністю побуту та моральної відповідальності і яка є слідством потреби суспільства у фізичному та духовному відтворенні населення.

# ВИЗНАЧЕННЯ СІМ'Ї

- Такі, що враховують легітимне визнання стосунків між чоловіком та жінкою, а також їх спільну діяльність:

Сім'я – це заснована на спільній загальносімейній діяльності спільнота, що складається з осіб, пов'язаних шлюбними, батьківськими та родинними стосунками, та забезпечує відтворення населення та наступність сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей та підтримку існування всіх членів родини.

# ВИЗНАЧЕННЯ СІМ'Ї

- Такі, що враховують фрагментарні форми сім'ї:

Сім'я = “сімейна група” – група людей, що поєднана спільним домогосподарством та тільки рідством, або лише батьківством, або шлюбом.

- Такі, що враховують “ядро” сім'ї – шлюбну пару, до якого додаються родичі, діти тощо. (З соціологічної точки зору правильніше було б за “ядро” брати не шлюбну пару, а найрозповсюджений в суспільстві тип сім'ї, а все інше вважати “сімейними групами”)

# ФУНКЦІЇ СІМ'Ї

- Функції сім'ї – це соціентальні результати життєдіяльності мільйонів родин.
- **Не можна** поділяти функції сім'ї на первинні та вторинні. Однак **можна** виокремлювати **специфічні** (такі, що впливають із самої сутності сім'ї та відображують її специфіку як соціального явища) та **неспецифічні** (такі, до виконання яких сім'ю або змусили або пристосували у певних історичних умовах)

# СПЕЦИФІЧНІ ФУНКЦІЇ

---

- Репродуктивна (народження дітей)
- Екзистенційна (утримання дітей)
- Функція соціалізації (виховання дітей, підготовка їх до життя у відповідному суспільстві)

Ці функції є специфічними тому, що їх реалізація властива людям через їх природу. Тому, що мільйони людей відчувають потребу в родинному способі життя та дітях.

# НЕСПЕЦИФІЧНІ ФУНКЦІЇ СІМ'Ї

---

- Накопичення власності, набуття статусу та передача цього нащадкам
- Організація виробництва і споживання домогосподарства
- Забезпечення відпочинку та розваг
- Функції, пов'язані з піклуванням про здоров'я та добробут членів сім'ї, створення сприятливого психологічного клімату, знаття напруги та збереження “Я” кожного з членів родини тощо.



# Сім'я і зміни

- Зміни у сімейній сфері стають помітними перш за все на рівні неспецифічних функцій родини. Специфічні функції видаються більш стабільними (хоча зрушення можуть спостерігатися і там, як, наприклад, поява штучної репродукції населення – “дитина у пробірці”)

На початок ХХ ст. інші соціальні інститути беруть на себе виконання сімейних функцій:

- Освіти та виховання – дитячі сади та школа
- Захисту та охорони – міліція, армія
- Функції харчування, забезпечення одягом, організація вільного часу – сфера обслуговування
- Функції добробуту та передачі соціального статусу – індустріальна наймана праця

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

Існує багато типів сімейних структур, які утворюються в залежності від характеру шлюбності, рідства та батьківства.

*З урахуванням системи шлюбу:*

- **Моногамний шлюб** – це шлюб одного чоловіка з однією жінкою. В історії людства зустрічається у 5 разів менше, ніж
- **Полігамний шлюб** – шлюб одного з шлюбних партнерів з декількома іншими. Має два основні різновиди: *полігінія* – шлюб одного чоловіка з декількома жінками; *поліандрія* – шлюб однієї жінки з декількома чоловіками (поширений значно менше, ніж полігінія)

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*З урахуванням системи шлюбу та системи рідства:*

- *Фратернальна поліандрія* – шлюб декількох братів з однією жінкою (дружиною)
- *Сороральна полігінія* – шлюб декількох сестер з одним чоловіком

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

*З урахуванням системи шлюбу-рідства-батьківства:*

- **Екзогамні шлюби** – це різновид групових шлюбів, коли партнер обирається поза межами власної групи, серед членів іншого роду
- **Ендогамні шлюби** – це різновид групових шлюбів, які укладаються всередині племені, яке складається з двох екзогамних родів.

**Варіації-заборони:**

- *Повна агамія* – заборона на статеві стосунки між представниками шлюбних родів.
- *Часткова (тимчасова) агамія* – утримання від сексуальних стосунків на деякий час у відповідні періоди

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*З урахуванням соціального та біологічного батьківства/материнства:*

- ***Патрилінійні та матрилінійні сім'ї*** – наслідування прізвища, майна та соціального положення успадковується від батька чи від матері

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*За критерієм влади:*

- **Патріархальні родини** – в яких батько є головою сімейної держави
- **Матріархальні родини** – де найвищій авторитет і владу має мати.
- **Егалітарні родини** – де немає чітко вираженого голови родини і де розподіл влади між батьком та мамою має ситуативний характер.

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

## Варіації егалітарних родин:

- Партнерська з домінуванням чоловіка
- Партнерська з домінуванням дружини
- Синкратична – рівний вплив кожного чоловіка та жінки

## Родини з декількома структурами впливу:

- Колегіальні (спільне обговорення рішень)
- Автономні (рішення приймає хтось один)

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*З урахуванням соціального статусу та соціального походження:*

- ***Гомогенні шлюби*** – де чоловік та жінка є представниками приблизно однієї соціальної страти
- ***Гетерогенні шлюби*** – коли чоловік та жінка походять з різних страт, каст, класів



# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*У більш широкому сенсі за соціальними та демографічними показниками виокремлюють:*

- ***Гомогамні родини*** – однорідні за національністю, віком, професією, освітою тощо
- ***Гетерогамні*** – де є суттєві розбіжності між чоловіком та жінкою по різних соціально-демографічних індикаторах

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

---

*За просторово-територіальною локалізацією сім'ї виокремлюють:*

- **Патрилокальні** – в яких молодята йдуть жити в дім батька чоловіка
- **Матрилокальні** – де донька з чоловіком залишаються жити у батьків дружини
- **Унілокальні сім'ї** – сучасний варіант, коли місце проживання визначає наявність житла в тих чи інших батьків
- **Еванкюлелокальні** – проживання з рідними дядьком та тіткою
- **Неолокальні** – сім'ї, що мають можливість жити окремо від батьків у незалежному від родичів будинку

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

*В залежності від наявних в родині поколінь:*

- **Нуклеарна (подружжя)** - складається з двох поколінь – батьків та дітей (наявні не більше трьох нуклеарних позицій: батько-чоловік, мати-жінка, син-брат або донька-сестра)
- **Складана нуклеарна родина** (заснована на полігамії або поліандрії)
- **Розширена (кровні родичі)** - сім'я, що складається з двох чи більше нуклеарних сімей, із спільним домогосподарством та об'єднує три і більше поколінь
- **Неповна родина** – діти з одним з батьків (результат вдівства чи розлучень)
- **Повторна родина** – заснована на повторному шлюбі – може включати в себе як спільних дітей, так і дітей чоловіка або жінки з попереднього шлюбу (наявність в наш час двох мама чи тат ускладнює систему рідства між звідними дітьми)

# ТИПОЛОГІЯ СІМЕЙНИХ СТРУКТУР

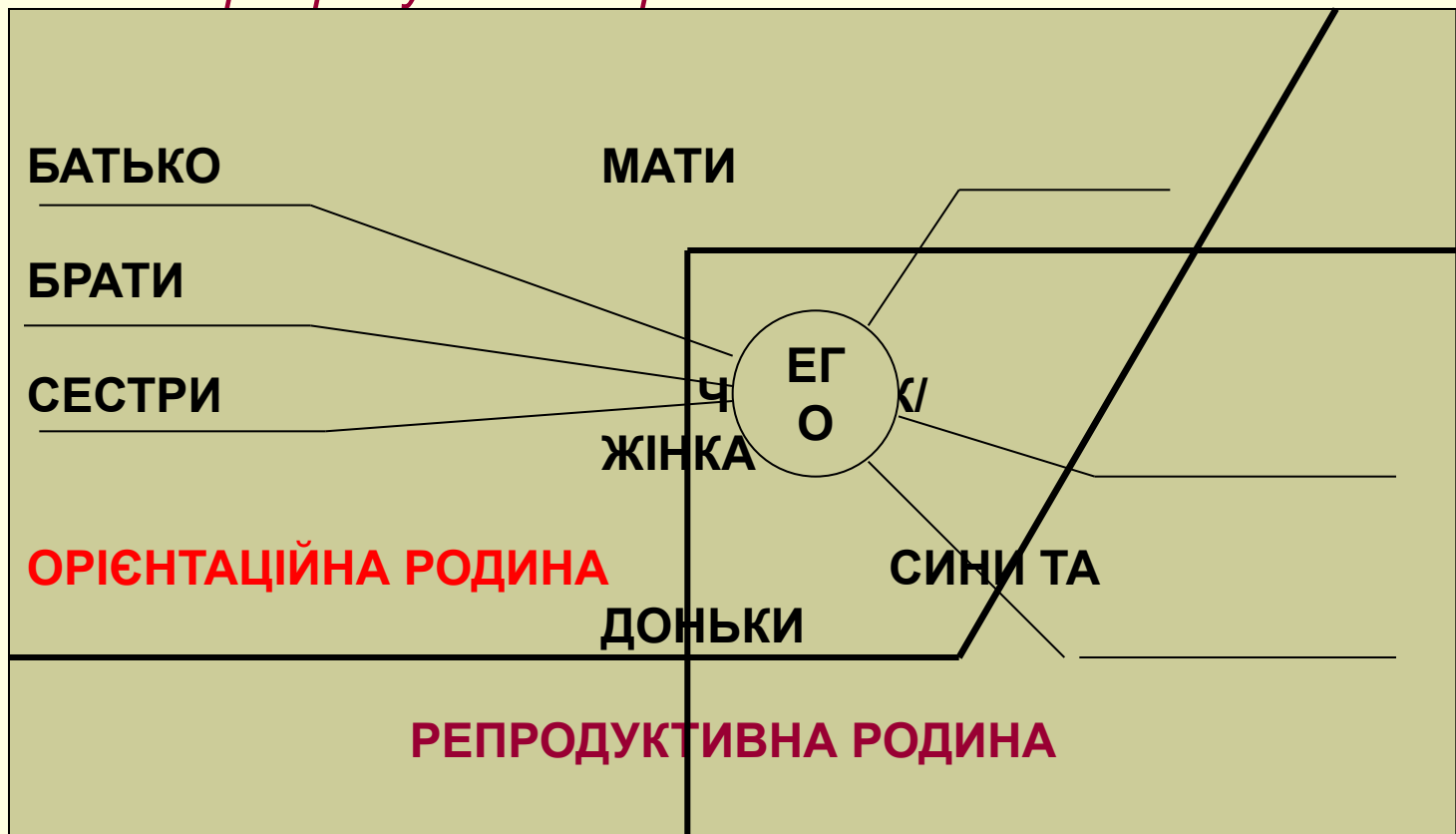
---

*В залежності від композиціонування нуклеарних та розширених родин:*

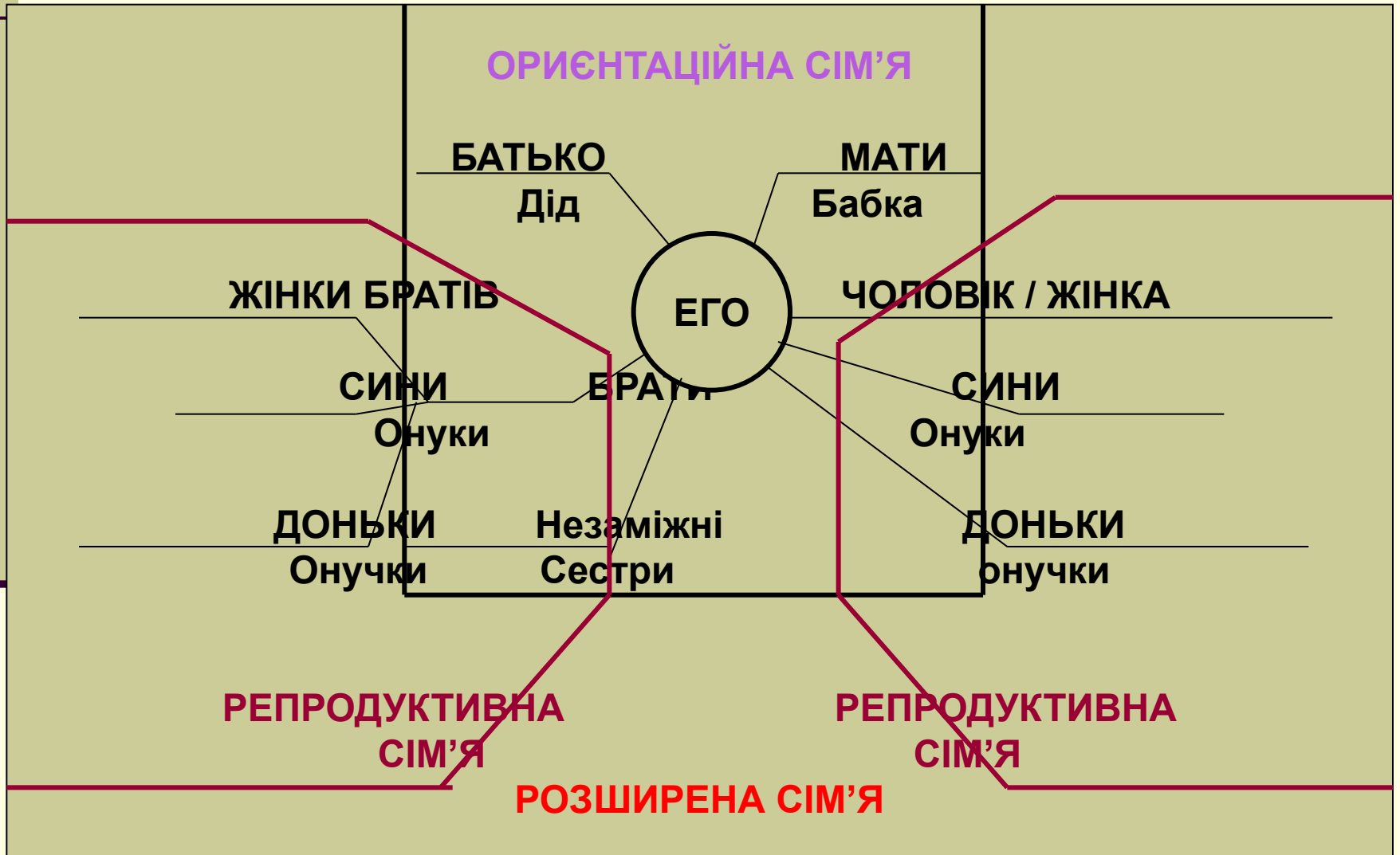
- **Репродуктивна** – складається з батьків та їх неповнолітніх дітей
- **Орієнтаційна** – батьківська сім'я по відношенню до репродуктивної родини, що утворив хтось з їх дітей

# СХЕМА ДВОЇХ НУКЛЕАРНИХ СІМЕЙ – ОРІЄНТАЦІЙНОЇ ТА РЕПРОДУКТИВНОЇ

*ЕГО – цю позицію може зайняти будь-хто з дітей в  
батьківській репродуктивній родині*



# СХЕМА РОЗШИРЕНОЇ МОНОГАМНОЇ ПАТРИЛОКАЛЬНОЇ СІМ'Ї



# РОЗПОВСЮДЖЕНІСТЬ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ ЗА ДЖ.МЕРДОКОМ, 1949 Р.

СТРУКТУРИ	ЧИСЛО СПІЛЬНОТ, ДЕ ПЕРЕВАЖАЄ ЦІЙ ТИП СТРУКТУРИ
<b>ФОРМА СІМ'Ї</b>	
НУКЛЕАРНА	47
РОЗШИРЕНА	92
<b>ФОРМА ШЛЮБУ</b>	
МОНОГАМІЯ	40
ПОЛІГІНІЯ	145
ПОЛІАНДРІЯ	2
<b>ВИБІР ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА</b>	
ЕКЗОГАМІЯ	70
ЕНДОГАМІЯ	33
<b>ВИБІР МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ</b>	
МАТРИЛОКАЛЬНИЙ	24
ПАТРИЛОКАЛЬНИЙ	101
НЕОЛОКАЛЬНИЙ	13
<b>НАСЛІДУВАННЯ</b>	
ЗА ЖІНОЧОЮ ЛІНІЄЮ	23
ЗА ЧОЛОВІЧОЮ ЛІНІЄЮ	61
ПО ОБОХ ЛІНІЯХ	2

# Дітність як критерій типології сімей

---

- **Малодітні** – 1-2 дитини (на межі простого відтворення населення)
- **Середньодітні** – 3-4 дитини (дітей достатньо для трохи розширеного відтворення населення)
- **Багатодітні** – 5 та більше дітей (дітей значно більше, ніж їх потрібно для заміщення поколінь)